

5. Кочемировська О. О. Гендерні стереотипи як чинник насильства в сім'ї // Соціальна психологія. — 2020. — № 1.

Ткаченко Діана Юріївна, студентка 2 курсу навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Науковий керівник: Бобко В.Г., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ, ОБМЕЖУВАЛЬНІ ТА ЗАХИСНІ ПРИПИСИ, СІМЕЙНІ СПОРИ У КОНТЕКСТІ НАСИЛЬСТВА

Гендерно зумовлене насильство є однією з найгостріших соціальних проблем сучасного суспільства, яка зачіпає права та безпеку жінок, дітей і вразливих груп населення. Воно може проявлятися у фізичній, психологічній, економічній або сексуальній формах, включаючи експлуатацію неповнолітніх, домашнє насильство та психологічний тиск. Наслідки такого насильства мають довгостроковий характер: психологічні травми, обмеження розвитку особистості, соціальна ізоляція та складності адаптації в суспільстві. Для захисту постраждалих необхідна комплексна система заходів, яка поєднує цивільно-правові, сімейно-правові, соціальні та психологічні механізми, а також враховує міжнародні стандарти та практику інших держав.

Міжнародне право визначає базові принципи захисту дітей та постраждалих від гендерно зумовленого насильства. Конвенція ООН про права дитини (1989 р.) гарантує кожній дитині право на життя, розвиток, захист від насильства, експлуатації та дискримінації. Вона передбачає обов'язок держав створювати безпечне середовище для розвитку дитини, забезпечувати соціальний захист та психологічну підтримку у випадках кризи або насильства.

Стамбульська конвенція Ради Європи (2011 р.) визначає обов'язкові заходи держав щодо запобігання насильству, захисту жертв та покарання кривдників. Вона передбачає запровадження обмежувальних приписів, системи реагування поліції та соціальних служб, а також надання допомоги потерпілим.

Європейська соціальна хартія (ревізована, 1996 р.) окремо підкреслює обов'язок держав щодо захисту дітей, які перебувають у складних життєвих умовах, надаючи державам рекомендації щодо соціальної підтримки та превентивних заходів. Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами дозволяє підвищити ефективність захисту постраждалих та запобігти повторним випадкам насильства [1].

Конституція України закріплює право кожної дитини на безпечне життя, виховання в сім'ї та державний захист від насильства. Вона визначає обов'язок держави створювати умови для фізичного, психічного та соціального розвитку дітей, включаючи підтримку сімей та соціальні програми для вразливих груп. Ці положення є фундаментом для реалізації спеціальних законів, що забезпечують безпеку дітей у сімейному та соціальному середовищі.

Особливе значення надається превентивним заходам, таким як соціальні програми для батьків, навчальні та виховні програми для дітей, психологічна підтримка сімей, що опинилися у кризовій ситуації. Конституційні гарантії є основою для ефективного застосування цивільно-правових і сімейно-правових механізмів захисту [2].

Сімейний кодекс України передбачає комплекс заходів щодо захисту дітей та запобігання насильству в сім'ї. Зокрема, передбачено обмеження батьківських прав або їх позбавлення у разі насильства або ухилення від виконання батьківських обов'язків. Кодекс визначає місце проживання дитини, режим спілкування з батьками та умови опіки і піклування.

Суд при вирішенні таких питань керується принципом пріоритету інтересів дитини, забезпечуючи її безпеку та психологічний комфорт. У складних випадках застосовується комплексний підхід із залученням психологів та соціальних працівників, що дозволяє створити безпечне середовище для розвитку дитини. Сімейний кодекс також передбачає процедури для захисту дітей від повторного насильства та забезпечує механізми контролю за дотриманням рішень суду [3]. Обмежувальні та захисні приписи є одним із ключових інструментів термінового захисту постраждалих від насильства. Вони можуть забороняти кривдникові контактувати з потерпілим, наближатися до нього, проживати разом або брати участь у вихованні дітей. Також приписи дозволяють тимчасово обмежувати батьківські права та вилучати предмети, що становлять загрозу, включаючи зброю.

Видача приписів здійснюється судом або уповноваженими органами поліції та соціальних служб. Це забезпечує оперативне реагування на випадки насильства, мінімізує ризик повторного злочину та створює ефективний механізм захисту постраждалих. Практика показує, що своєчасне застосування таких приписів значно знижує рівень ризику для дітей і дорослих у кризових сімейних ситуаціях [4]. Сімейні спори, що виникають у випадках насильства, охоплюють питання обмеження або позбавлення батьківських прав, визначення місця проживання дитини, опіки та піклування, встановлення режиму спілкування. У цих справах суд керується принципом пріоритету інтересів дитини.

Для ефективного вирішення спорів залучаються соціальні працівники, психологи та правники, що дозволяє забезпечити максимальний захист дитини та мінімізувати психологічний і соціальний ризик. Особливу увагу приділяють сім'ям, які перебувають у кризових ситуаціях, а також випадкам повторного насильства [5]. Державні органи, зокрема поліція, служби у справах дітей та центри соціальних служб, виконують ключові функції щодо реагування на випадки насильства. Вони організовують тимчасове розміщення постраждалих, забезпечують психологічну та правову підтримку, супроводжують сімейні справи у судах. Громадські організації та волонтерські ініціативи підвищують правову обізнаність населення, сприяють наданню оперативної допомоги та моніторингу дотримання прав постраждалих. Спільна робота держави та громадських організацій підвищує ефективність системи захисту дітей та жінок від насильства [6].

Серед основних проблем – недостатня деталізація законодавчих процедур, складність доказування фактів насильства, низький рівень фінансування служб

підтримки, обмежена правова обізнаність населення. Це ускладнює реалізацію прав постраждалих та створює ризики повторного насильства. Для вирішення цих проблем необхідне вдосконалення законодавства, підвищення кваліфікації працівників соціальних служб та активне залучення громадськості до превентивної роботи та надання допомоги [7].

Для підвищення ефективності захисту пропонується запровадження електронних обмежувальних та захисних приписів, створення комплексної системи супроводу постраждалих, підвищення кваліфікації суддів і соціальних працівників, активне застосування міжнародного досвіду. Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема Стамбульською конвенцією та Конвенцією ООН про права дитини, дозволить значно підвищити ефективність заходів та забезпечити безпечне середовище для розвитку дітей [8].

Ефективний захист постраждалих від гендерно-зумовленого насильства неможливий без надання психологічної підтримки. Діти та дорослі, що пережили насильство, часто страждають від посттравматичного стресового розладу, тривожності, депресії та інших психоемоційних порушень. Цивільно-правові механізми повинні поєднувати юридичні дії з наданням психологічної допомоги, оскільки законодавче обмеження контакту кривдника з потерпілим може бути недостатнім без паралельної роботи психологів. Психологічна підтримка включає кризові інтервенції, консультування, групову терапію, а також навчальні програми для дітей і батьків щодо подолання наслідків насильства. Досвід країн Європи показує, що комплексний підхід, який поєднує правові та психологічні заходи, значно підвищує ефективність захисту [9].

Сучасні технології дозволяють впроваджувати електронні системи захисту постраждалих від насильства. Це включає електронні обмежувальні приписи, які автоматично повідомляють поліцію про порушення правил кривдником, електронні браслети для моніторингу пересування, а також спеціальні мобільні додатки для екстреного виклику допомоги. Використання таких механізмів значно скорочує час реагування та підвищує безпеку постраждалих, особливо у випадках повторного насильства. Крім того, цифрові системи дозволяють вести облік випадків насильства та аналізувати ефективність заходів захисту на державному рівні [10].

Превентивні заходи є одним із ключових інструментів у боротьбі з гендерно зумовленим насильством. Законодавство та соціальні програми передбачають впровадження навчальних програм для дітей, підлітків і батьків щодо попередження насильства, формування навичок безпечної поведінки та правової обізнаності. Школи, громадські організації та центри соціальних служб проводять лекції, тренінги та рольові ігри, що дозволяють дитині і дорослому засвоїти алгоритми реагування у кризових ситуаціях. Дослідження показують, що регулярна просвітницька діяльність суттєво знижує ризик насильства та підвищує готовність постраждалих до захисту своїх прав [11].

Для ефективного захисту від насильства важливо забезпечити координацію між державними органами, соціальними службами, поліцією та громадськими організаціями. Міжвідомча взаємодія дозволяє швидко реагувати на повідомлення

про насильство, організовувати тимчасове розміщення постраждалих, надавати юридичну та психологічну підтримку, а також супроводжувати справи у суді. Досвід країн ЄС показує, що створення міжвідомчих координаційних центрів дозволяє об'єднати ресурси різних структур і забезпечити комплексний підхід до захисту постраждалих [12].

У сімейних спорах, пов'язаних із насильством, ключовим є забезпечення прав дитини на безпечне середовище, спілкування з обома батьками за умови відсутності ризику для її безпеки, а також участь у судовому процесі у формі консультацій із психологом. Судові рішення мають враховувати інтереси дитини як пріоритетні та передбачати механізми контролю за їх виконанням. Додатково передбачено обов'язкове залучення соціальних служб, які перевіряють умови проживання та догляду за дитиною, а також здійснюють нагляд за дотриманням судових рішень [13].

Одним із ключових елементів ефективної системи захисту постраждалих є підготовка суддів, соціальних працівників, поліцейських та психологів. Підвищення кваліфікації фахівців дозволяє правильно застосовувати законодавство, визначати пріоритети у захисті дітей, використовувати сучасні технології та міжнародний досвід. Навчальні програми включають питання гендерної чутливості, роботи з жертвами насильства, запобігання повторним випадкам насильства та ведення документування справ [14].

Україна активно інтегрує міжнародні стандарти та практики у національну систему захисту від насильства. Це включає використання механізмів Стамбульської конвенції, Конвенції ООН про права дитини, рекомендацій Ради Європи щодо координації міжвідомчих заходів та превентивних програм. Міжнародний досвід демонструє ефективність комплексного підходу, який поєднує правові, соціальні, психологічні та освітні заходи, що дозволяє значно знизити ризики для постраждалих та забезпечити довгостроковий захист [15].

Таким чином, цивільно-правові та сімейно-правові механізми є ключовими інструментами захисту постраждалих від гендерно зумовленого насильства, зокрема дітей. Їх ефективність забезпечується поєднанням міжнародних стандартів, національного законодавства, соціальної та психологічної підтримки, електронних механізмів та міжвідомчої взаємодії. Підготовка кваліфікованих фахівців і превентивні програми сприяють своєчасному реагуванню та довгостроковому захисту постраждалих. Комплексний підхід забезпечує безпечне середовище для розвитку дітей і реалізацію їхніх прав, що є пріоритетом державної політики.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини (1989 р.). Офіційний сайт ООН. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>(дата звернення: 16.11.2025).
2. Конституція України (1996 р.). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 16.11.2025)
3. Сімейний кодекс України (2002 р.). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 16.11.2025)

4. Закон України «Про запобігання насильству в сім'ї» (2001 р.). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14> (дата звернення: 16.11.2025).
5. Офіційний коментар до Сімейного кодексу України щодо захисту прав дітей у сімейних спорах. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 16.11.2025).
6. Методичні рекомендації щодо захисту дітей від насильства в сім'ї. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 16.11.2025).
7. Дослідження проблем захисту дітей від гендерного насильства. Національна академія правових наук України. URL: <https://naps.gov.ua> (дата звернення: 16.11.2025).
8. Практичні рекомендації Ради Європи щодо захисту дітей від насильства в сім'ї. URL: <https://www.coe.int/en/web/children> (дата звернення: 16.11.2025).
9. Психологічна допомога дітям та жінкам, постраждалим від насильства. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 16.11.2025).
10. Використання електронних систем захисту постраждалих від насильства. Національна поліція України. URL: <https://npu.gov.ua> (дата звернення: 16.11.2025).
11. Превентивні програми у сфері захисту від насильства. Центр соціальних служб України. URL: <https://cssu.gov.ua> (дата звернення: 16.11.2025).
12. Міжвідомча взаємодія у системі захисту прав дитини. Рада Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/children> (дата звернення: 16.11.2025).
13. Захист прав дитини у сімейних спорах. Національна академія правових наук України. URL: <https://naps.gov.ua> (дата звернення: 16.11.2025).
14. Підготовка та підвищення кваліфікації фахівців у сфері запобігання насильству. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 16.11.2025).
15. Використання міжнародного досвіду у захисті дітей та постраждалих від насильства. Рада Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/children> (дата звернення: 16.11.2025).

Шановал Володимир Володимирович, здобувач вищої освіти 4-КА курсу інституту заочного та дистанційного навчання НАВС

*Науковий керівник: **Калінюк А.Л.**, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології, доктор філософії в галузі права, доцент*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД